безробітні та безпритульні. Дотримання права на достатнє харчування є особистим правом дитини, яке повинно гарантуватися їй від народження. Воно не може ототожнюватися з іншими економічними, соціальними та культурними правами людини і повинне забезпечуватися в обсягах, які визнаються достатніми для її належного фізичного і духовного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Vidar M. Legal developments in progressive realization of the right to adequate food. Thematic study 3 / Margret Vidar, Yoon Jee Kim, Luisa Cruz – FAO, 2014. – 17 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.fao.org/3/a-i3892e.pdf.
2. Kent G. Children's right to adequate nutrition / George Kent // International Journal of Children's Right. – Kluwer Academic Publishers: Printed in the Netherlands, 1993 – P. 133–154.
3. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV[Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15.
4. Доклад по правам человека. Поощрение и защита. Московская международная модель [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://sartraccc.ru/print.php?print_file=Pub_inter/unkindporno3.htm.
5. Про затвердження Порядку надання послуг з харчування дітей у дошкільних, учнів у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, операції з надання яких звільняються від обкладення податком на додану вартість. Постанова КМ України від 2 лютого 2011 р. № 116. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/116-2011-%D0%BF/paran11#n11.
6. Golay, C. The optional protocol to the international covenant on economic, social and cultural rights / C. Golay. – Geneva : CETIM, 2008. – 14 p.
7. Первый проект Рамочных действий по решению проблемы отсутствия продовольственной безопасности и неполноценного питания при затяжних кризисах. Интерактивный набор ресурсов. Перевод принципов в практическую область. – КВПБ: Рим, 2014 г. – 68 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.fao.org/fileadmin/templates/cfs/Docs1314/A4A/First Draft/CFS_A4A_Online_Resources_RU.pdf.

УДК 342.7:347.121.1

ГЕНЕЗИС ПРАВА НА ЖИТТЯ ЯК ІМПЕРАТИВНОЇ НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

GENESIS OF THE RIGHT TO LIFE AS THE PEREMPTORY NORM OF INTERNATIONAL LAW

Усманов Ю.І.,
аспірант кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена висвітленню питання зародження, визнання і розвитку права на життя як норми загальнообов'язкового характеру протягом всієї історії людства як на державному, так і міжнародному рівнях. Проаналізовано і порівняно механізми захисту права на життя, їх переваги і недоліки на різних етапах розвитку людства від стародавнього періоду до наших часів.

Ключові слова: право на життя, генезис права на життя, історичний розвиток права на життя, імперативна норма міжнародного права.

Статья посвящена освещению вопроса зарождения, признания и развития права на жизнь как нормы обязательного характера на протяжении всей истории человечества как на государственном, так и международном уровнях. Проанализированы и сопоставлены механизмы защиты права на жизнь, их преимущества и недостатки на разных этапах развития человечества от древнего периода до наших дней.

Ключевые слова: право на жизнь, генезис права на жизнь, историческое развитие права на жизнь, императивная норма международного права.

The article is devoted to highlighting of the issue of origin, recognition and development of the right to life as the norm of peremptory character throughout the history of mankind as the national and international levels. Mechanisms of protecting the right to life, their advantages and disadvantages in different stages of human development from the ancient period to the present time were analyzed and compared by the author.

Key words: right to life, genesis of the right to life, historical development of the right to life, peremptory norm of international law.

Сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидною, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Тому метою статті є дослідження генезису права на життя як імперативної норми в різних правових системах протягом всієї історії людства задля можливості пошуку шляхів вирішення сучасних проблем, які

існують в галузі захисту прав людини взагалі і права на життя зокрема.

Протягом всієї історії людства право на життя не завжди визнавалось, однак перші передумови його закріплення як імперативної норми були закладені в ідеях, концепціях, працях мислителів древності, а вже потім на основі цих поглядів було закладене підґрунтя такого визнання у формі окремих заборон на вбивство, встановлення покарання за позбавлення життя, видання законів, які б захищали життя будь-якої людини.

Лише після Другої світової війни міжнародним суспільством була приділена значна увага праву на життя, адже колосальні втрати живої сили під час цього лиха надали такому праву особливої уваги і захисту, що і стало поштовхом для його закріплення в міжнародних договорах як імперативної норми, а також подальшого його вивчення, яке продовжує відбуватися і в наш час також.

Хотілося б зазначити, що, незважаючи на відсутність нормативного закріплення права на життя в стародавні часи людства, фактично таке право завжди існувало і захищалося навіть древніми державами. Це право зобов'язане було охоронятися, зважаючи хоча б на те, що особа, у якої воно відсутнє, не здатна платити податки, воювати за власну державу чи общину, не зможе відтворювати своє потомство та взагалі розвиватися. Саме тому створюються звичаєві норми, які регулюють відносини, пов'язані з життям людей.

Відомим прикладом такого звичаю є "*lex talionis*" (принцип Таліону), який формально був закріплений лише у «Законах Моїсея» у Старому Заповіті (II – I тис. до н. е.) і який на той час був основним способом захисту права на життя будь-якої людини, який, звісно, здебільшого носив лише відплатний характер, а не превентивний. Тут варто відзначити також індійські «Закони Ману», згідно з якими особу могли позбавити життя за викрадання людей, крадіжку майна та за злочини, пов'язані з несенням державної служби (ст. 345, Гл. 8) [1].

Цікавим прикладом для розуміння права на життя в стародавні часи слугує перш за все право, яке існувало в Спарті та Афінах. Раби, які не володіли жодними особистими правами, були у повному володінні їх власників, вільних жителів Греції, які часто зловживали власними правами. Наприклад, вільні громадяни Спарти щорічно могли проголошувати війну ілотам, що супроводжувалось масовою загибеллю та кровопролиттям. Крім того, згідно з тодішніми законами вбивство таких ілотів допускалось в будь-який час [2, с. 202]. Тому зрозуміло, що про гарантії права на життя для кожної людини не могло йтися. Це також можна побачити на прикладі системи злочинів і покарань того часу. Так, згідно з грецьким законодавством до найтяжчих злочинів відносились зрада, образа богів, крадіжки храмового майна тощо, тоді як позбавлення життя людини вважалось не таким вже небезпечним злочином [3, с. 22].

І незважаючи на відсутність законодавчого закріплення права на життя в Греції, в той же час в цей період розвиваються ідеї про права людини видатних філософів Протагора, Аристотеля, Зенона та ін.

Говорячи про права людини, не можна оминути правову систему Римської імперії, яка була взірцем для прикладу і запозичення юристів всіх наступних поколінь. Римські юристи та філософи того часу розвинули до нового рівня ідею природних і позитивних прав людини, яка була започаткована в Древній Греції.

Отже, в Римській імперії, як і в Древній Греції, існувало рабство, але, на відміну від Греції, жорстоке поводження з рабами, їх безпричинне вбивство були суворо заборонені.

В деяких працях римських юристів можна побачити твердження, що система права Риму «встановила смертну кару за невелику кількість злочинних діянь» [4]. Однак у «Законах 12 таблиць», які були головним кодифікованим джерелом права протягом декількох століть, надаючи перевагу захисту права власності, встановлювали смертну кару за ті діяння, які в наш час не набувають такої суспільної небезпечності [5, с. 8–9].

Здобутком Римського права можна також вважати встановлення моменту, з якого у особи виникає право на життя. Так, римські «Дигести і пандекти» імператора Юстиніана встановлюють, що хто знаходиться у череві, охороняється так, наче він знаходиться серед людей [6, ст. 7, Т. 5, Кн. 1]. Цей же нормативний документ у ст. 12 Т. 5 Кн. 1 зазначає, крім цього, що дитина, яка народилась на 7 місяці, є виношеним плодом, а тому можна зробити висновок, що, відповідно, володіє тими ж правами, включаючи і право на життя.

Якщо говорити про *середньовічне право*, то не можна не згадати той факт, що, по суті, воно зароджувалось на основі римського права, яке в подальшому було спрощене та «підлаштоване» під інтереси та вимоги тодішніх правителів та держав.

Так, у Франції, як в принципі і в інших країнах Середньовічної Європи, на зразок Древнього Риму раб прирівнювався до скота, за крадіжку якого призначалось покарання рівнозначне, як і за викрадання худоби. А в «Салічній правді» за деякі злочини встановлювалось смертне покарання і вільним громадянам, а саме за наміри вступити у шлюб без згоди батьків однієї зі сторін, розбій, зловживання владою суддями тощо [7, ст. 6, Кн. 1, П. 1].

В Німеччині "Lex Bajuvariorum" XIII століття закріплювала норму, що герцог міг вбити іншу особу, яка вчинила проти закону і не виконала наказу герцога [2, с. 318]. Німецький кодекс «Саксонське зерцало» XIII століття закріплював можливість кожної особі, залежно від її соціального і майнового статусу, відкупитися від шкоди, яка була нею заподіяна, в тому числі і від смертної кари. Суттєвий вклад в розвиток німецького карного права був внесений збірником «Кароліна» 1532 року, в якому суттєво розширився перелік злочинів, за які передбачається смертна кара, в якому злочини і види покарання були диференційовані залежно від полу злочинця, його зброї, соціального положення тощо [8].

В цей же період в Англії існувала можливість «відкупитися» за вчинене будь-яке злочинне діяння. Однак англійський збірник XI століття «Правда Кнута» мав припис, в якому зазначалось про цінність людського життя і заборону позбавлення життя християнина, щоб не згинуло Боже творіння [9, ст. 2.1].

Стосовно території сучасної України, де на той час була Київська Русь, важливо зазначити, що в найдавнішому древньому джерелі слов'янського права «Руській правді» була відсутня смертна кара, а найбільш суворим покаранням був «потік і розграбування», який призначався лише за три злочини: вбивство чи розбої (ст. 7), конокрадство (ст. 35), підпал (ст. 83) [10]. Суть цього покарання полягала в тому, що злочинець, у якого відбирали все наявне в нього майно («розграбування»), виганявся разом із сім'єю з громади («потік»). Але за позбавлення волі іншої людини особа повинна була заплатити так звану віру, яка диференціювалася залежно від соціального статусу вбитого. Смертна кара вводиться пізніше на окремій території Русі Псковською судною грамотою 1467 року (за конокрадство, зраду і підпал [11, ст. 7]), а потім і на всій території Судебниками 1497 і 1550 років.

Що стосується території Ближнього Сходу в Середні століття, то відношення до права на життя тут сформувалося під впливом розвитку ісламської релігії, побудованій на Корані. Так «Книга про Хараджа» VIII століття закріплювала дію принципу таліону, а смертна кара була передбачена за віровідступництво, вживання спиртних напоїв, прелюбодіяння, бунти, супротив владі, порушення найбільш серйозних релігійних догматів.

Якщо говорити про Дальній Схід, то, наприклад, в Китаї смертна кара була встановлена за вчинення державного перевороту, супротив владі, зраду [12, ст. 2]. А в Японії широко застосовувались відкупи за вчинювані злочини, а крім цього, право на вбивство, наприклад, самураєм простолюдина лише за начебто висловлену останнім образу, було встановлено законодавством епохи Сьогунату [3, с. 32].

Розвиток ідеї прав людини відбувся суттєво в *період Нового і Новітнього часу*. Сама концепція прав людини взагалі виникає саме в цей період. І хоча не всі права, які зараз визнаються фундаментальними для людини, були закріплені і визнані в цей період, на основі трудів філософів цього часу, досягнень політиків, народних рухів відбувається формування підвалин сучасної демократичної гуманної правової системи всього світу.

Початком Нового часу прийнято вважати буржуазну революцію 1640–1650-х років в Англії. Її причиною було протистояння різник класів англійського суспільства. Але, як часто буває в таких випадках, одразу після повстання з XVII по XIX століття кількість злочинів, за які передбачалась смертна кара, зросла з 50 до 200. І такими злочинами були вирубка садових дерев, підпал посівів, пошкодження скота, незначна крадіжка тощо. Тобто захисту майна приділялася більша увага, ніж життю людей. Лише у XIX столітті залишилось лише 4 злочини, за які була передбачена смертна кара, а у 1969 році вона була повністю скасована в Англії [3, с. 35].

У цей же час потужно розвиваються філософські теорії природних прав людини такими філософами-просвітителями, як, зокрема, Гуго Гроцій, Томас Гоббс, Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є, Жан-Жак Руссо. [13, с. 56].

Наявність численних філософських теорій в цей період з приводу природних прав людини, їх розповсюдження та підтримка народом в той час свідчать про глибоку зацікавленість в цій проблемі багатьох верств населення. Суспільство не могло більше терпіти страждання та зневажливе ставлення до себе, до власного статусу, а тому протистояння за власні права, яке відбувалось протягом століть, переросло і матеріалізувалось у перші нормативні акти, де визнавалися і захищалися фундаментальні права, свободи та інтереси всіх прошарків суспільства тієї або іншої держави.

Серед таких документів, які стали основою сучасного гуманного законодавства, є Американська декларація незалежності (1776 рік) і французька Декларація прав людини і громадянина (1789 рік) [14], які навіть на сьогодні є взірцем проголошення і закріплення природних та невідчужуваних прав людини.

У 1776 році була прийнята Декларація незалежності США, в якій вперше в історії людства було закріплено багато природних прав людини, в тому числі і право на життя. Такий всеохоплюючий історичний документ був прийнятий на основі конституцій окремих штатів, як, наприклад, Декларація прав колоністів – як людей, християн і громадян, яка прийнята у місті Бостон, в якій закріплювалось право на існування (яке на сьогодні розуміється як право на життя), право на свободу та власність [15], а також Декларація штату Віргінія, в якій ще до прийняття Декларації незалежності США проголошені невід'ємні права людини, а саме право на життя і свободу [16, с. 19].

І не дивлячись на те, що в Декларації право на життя не було прямо зазначене, IX поправка до Конституції встановила, що «перелік в Конституції відомих прав не повинен тлумачитися як заперечення або зменшення інших прав, охоронюваних народом». Однак важливо також підкреслити, що V поправка додатково ще встановила норми щодо заборони притягнення до відповідальності за злочин, який карається смертю інакше, як за постановою чи обвинувальним актом, винесеним великим журі; заборони подвійного притягнення до відповідальності за одне правопорушення; заборони позбавлення життя без судового розгляду, а також підкреслила особливу цінність життя людини, її захист, в тому числі, з боку уряду.

Таким чином, як бачимо, США стали першою державою, яка формально закріпила невід'ємні та природні права людини, в тому числі і право на життя, віддаючи пріоритет гуманним ідеям, а не державним інтересам.

Наступним документом, який закріпив пріоритет прав людини як головного об'єкта захисту держави, стала французька «Декларація прав людини і громадянина» 1789 року, яка була прийнята після Великої французької буржуазної революції. Як і в Декларації незалежності США, в Декларації людини і громадянина не вказується прямо на право людини на життя, однак вказується в ст. 5 про право людини робити все те, що не заборонено законом, а з цього можна зробити висновок про право на життя, яке повинно гарантуватися, адже воно не заборонено. Крім того, в Декларації закріплюється право на свободу слова, зборів, рівний доступ до державної служби, верховенство закону, зазначається про вищу цінність життя людини, необхідність забезпечувати та захищати її права та інтереси. Таким чином, Декларація людини і громадянина стала історичним прикладом для майбутніх поколінь у визнанні цінності людського життя, прав і свобод.

Якщо говорити про територію сучасної України в цей період, то варто зазначити, що більша її частина належала до території Російської імперії, в якій на той час мало уваги було приділено формальному закріпленню прав людини та їх забезпеченню, адже були масові випадки порушення прав робочого класу, селян. В нормативних актах того часу зазначалось про смертну кару, яка призначалась за злочини проти церкви, держави та особи. Після Жовтневої революції 1917 року в певних нормативних актах радянської влади закріплювались права людини як частини соціалістичного суспільства, хоча право на життя окремо не виділялось серед них.

Переходячи до періоду після Другої світової війни, потрібно зазначити, що прийнято вважати, що першим універсальним міжнародним актом, який приділяв увагу основним правам людини і який був прийнятий лише у 1945 році, відразу після Другої світової війни, є Статут Організації Об'єднаних Націй [17, с. 173–180]. В цьому документі вперше на міжнародному рівні згадується термін «права людини» без його тлумачення, але саме в цьому нормативному акті вперше також закріплюється принцип заборони дискримінації людини, оскільки остання володіє такими правами незалежно від раси, статі, мови і релігії.

Іншим міжнародним документом, який закріплює право на життя, є Біль про права людини, який складається із Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, двох Факультативних протоколів до нього, а також Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

Базовим документом серед вищезазначеного переліку є, звісно, Загальна декларація прав людини, яка була прийнята 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН резолюцією 217 (III) [18, с. 6]. Як справедливо відзначає велика кількість вчених, Декларація сьогодні розглядається як універсальний каталог прав і свобод людини, який підкреслив рівність всіх у правах і свободах [19, с. 6–7].

Стаття 3 Декларації проголошує, що кожна людина має право на життя [20]. Отже, цей документ вперше в історії на міжнародному рівні закріпив і чітко виділив зазначене право в окрему статтю, тим самим підкресливши особливе його значення.

Деякі вчені, зокрема М.В. Буроменський, В.О. Карташкін, зазначають, що Декларація була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у формі резолюції, яка має рекомендаційний характер, а тому норми, які містяться в цьому акті, мають більше декларативний характер, а не імперативний. Однак далі зазначають, що такі норми по факту стали звичаєво-правовими, а тому мають характер міжнародно-правового зобов'язання для всіх держав [21, с. 16]. Не можна не відзначити також той факт, що «не менше 90 національних конституцій, прийнятих після 1948 року, мають перелік фундаментальних прав, які або ретранслюють положення Декларації, або ж включені під її впливом» [22].

На відміну від Загальної декларації прав людини, в ст. 6 Пакту не просто закріплюється норма, що «кожен має право на життя», а вперше в історії закріплюється імперативне правило, що таке право є невід'ємним для кожної людини, його ніхто не може бути позбавлений.

На практиці недоліки міжнародних актів часто усуваються правотлумаченням з боку таких органів ООН, як Економічна й соціальна ради ООН (ЕКОСОР), Рада ООН з прав людини, Комітет ООН з прав людини тощо.

Важливо підкреслити, що на цьому етапі розвитку міжнародного права, тобто до 1989 року, незважаючи на закріплення права людини на життя в міжнародних актах, його тлумачення та захист з боку міжнародних організацій, таке право не мало абсолютного характеру, адже смертна кара досі не була заборонена в жодному універсальному міжнародному документі.

Саме для того, щоб виправити таку ситуацію, у 1989 році був прийнятий Другий Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадські й політичні права, головним покликанням якого було повне скасування смертної кари, оскільки саме такий захід з боку міжнародної спільноти дав би змогу говорити про прогрес у розвитку міжнародного права, реальне та ефективне забезпечення людини правом на життя.

За своєю суттю Другий Факультативний протокол є унікальним документом, адже вперше в історії людства на міждержавному рівні була закріплена заборона застосовування всіма державами смертної кари як виду покарання, що свідчить про гуманізацію та суттєвий прогрес в розвитку всього міжнародного права.

Крім загального універсального рівня міжнародного захисту права на життя людини, регламентація і захист такого права здійснюється і на регіональному рівні; серед таких країн можна виділити Європу, Америку та Африку.

В Європі основними документами, які регулюють право на життя людини, є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) та Додаткові Протоколи (Шостий

і Тринадцятий) до неї, які стосуються скасування смертної кари. Контроль за дотриманням прав і свобод людини і громадянина, які закріплені в ЄКПЛ, покладається на Європейський Суд з прав людини.

ЄКПЛ, яка підписана 4 листопада 1950 року, в ст. 2 не тільки дає визначення права на життя, а ще й зазначає випадки, коли такого права людину правомірно може бути позбавлено, а саме у 4 випадках: при захисті від насильства іншої людини, при арешті або втечі особи з місць тримання під вартою, у разі придушення повстання чи заворушення, а також при правомірному виконанні смертного вироку, який винесений судом в належному порядку. Крім того, в ст. 15 Конвенції зазначається норма про те, що Високі Договірні Сторони у випадку війни або надзвичайних ситуацій можуть відступати від положень Конвенції, але не від положень, зазначених у ст. 2, тобто права на життя, крім випадків смерті через правомірні воєнні дії. Таким чином, вбивство людини, перш за все комбатанта, буде виправданим і під час збройного конфлікту.

Говорячи про збройні конфлікти, варто також наголосити на значному здобутку міжнародного гуманітарного права останнього століття, а саме на ст. 3, яка є спільною для всіх Женевських конвенцій від 1949 року.

Як зазначає Міжнародний суд ООН, положення ст. 3 встановлюють мінімальні стандарти гуманізму і є одними з основних загальних принципів гуманітарного права [23, с. 118]. Адже, як можна побачити із самої ст. 3, вона забороняє у разі неміжнародного конфлікту здійснювати насилля над життям та особистістю осіб, які не беруть участі у збройному конфлікті, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури тощо. Відступ від таких положень заборонений.

Тобто можна зробити висновок, що нормам ст. 3 притаманна імперативність і по відношенню до права на життя, що визначається ст. 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року як норма «загального міжнародного права, відхилення від якої неприпустимо» [24, с. 19].

Отже, як можна побачити, в Європейській конвенції також право на життя не має абсолютного характеру. Саме тому, як зазначають деякі вчені, «стаття 2 Конвенції не має за свою мету безумовний захист життя як такого» [25, с. 13].

Вже пізніше поняття «право на життя», яке закріплене в ст. 2 Конвенції, було розширене Додатковим протоколом № 6 [26], який скасовує можливість застосування смертної кари в мирний час. Але в той же час Протокол у ст. 2 наголошує на винятку з цього правила щодо можливості під час війни або неминучої загрози застосовувати смертну кару, що ще раз підтверджує відносний характер права на життя, яке закріплене в Конвенції.

Пізніше на додаток до захисту права на життя в рамках Ради Європи Протоколом № 6 у 2002 році був прийнятий протокол № 13 до ЄКПЛ з приводу повного і абсолютного скасування смертної кари у всіх випадках [27], який досі не підписали тільки декілька країн-учасниць Ради Європи: Вірменія, Азербайджан і Російська Федерація [28].

Таким чином, тільки саме у Тринадцятому Протоколі закріплено імперативну беззастережну і безумовну заборону на застосування смертної кари всіма країнами-учасниками Ради Європи, що його підписали, як в мирний, так і у воєнний час, тобто саме в цьому нормативному акті право на життя набуло остаточного абсолютного характеру.

Крім того, важливе значення у встановленні права на життя як імперативної норми відіграють рішення Європейського суду з прав людини, які носять прецедентний і загальнообов'язковий характер. Так, у своїх рішеннях "Stewart v. UK" [29], "McCannand Others v. United Kingdom" [30] Суд вказав, що п. 2 ст. 2 ЄКПЛ забороняє будь-яке застосування владою необов'язкової сили, яка призводить до позбавлення життя, незалежно від того, умисним був такий результат чи ні. Крім того, Суд в рішенні "Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom" прямо встановлює за кожною державою імперативний обов'язок із захисту права на життя через «збереження життя тих, хто знаходиться під її юрисдикцією, що передбачає прямий обов'язок держави забезпечити право на життя шляхом ухвалення ефективних норм кримінального права» [31].

Якщо говорити про сучасну міжамериканську систему правового захисту прав і свобод людини, то головним нормативним актом у сфері захисту прав людини тут виступає Американська конвенція про права й обов'язки людини, або Пакт Сан-Хосе [32, с. 370–372], яка була прийнята у 1969 році. На сьогодні учасниками цієї конвенції є 22 державичлени ОАД [33].

Стаття 4 цього акту, аналогічно ст. 2 ЄКПЛ або ст. 6 Пакту, регламентує і закріплює право на життя, але в той же час містить відмінне і нове для міжнародного права положення про те, що смертна кара не підлягає відновленню в тих державах, які її скасували; забороняється виносити смертне покарання за політичні злочини або злочини невеликої тяжкості; забороняється виносити смертний вирок особам, які в момент вчинення злочину не досягли вісімнадцятирічного віку, вагітним жінкам, особам старше сімдесяти років.

Важливим тут також є рішення Міжамериканського Суду з прав людини, який у справі "Velasquez-Rodriguez Case", аналогічно рішенню ЄСПЛ, визнав, що держава має позитивний обов'язок щодо запобігання порушень прав людини взагалі і права на життя зокрема, що відбуваються на території, що знаходиться під її ефективним контролем, навіть якщо такі порушення здійснюються третіми особами [34].

У 1990 році до Американської конвенції, відповідно до норм міжнародного права, був прийнятий додатковий Протокол про права людини [35], яким повністю скасовувалася смертна кара, окрім випадків, коли таке покарання виноситься у воєнний час.

Якщо говорити про африканський регіон, то тут головним правовим актом в сфері прав людини

виступає Африканська хартія прав людини і народів, яка була прийнята в рамках Організації Африканської Єдності (ОАЄ), яка була пізніше реорганізована в Африканський Союз (АС), а саме 26 червня 1981 року [36].

У ст. 4 Хартії дуже вузько, як для попередніх вищенаведених регіональних взірцевих документів, лише зазначається про те, що людське життя є недоторканим і ніхто не може бути безпідставно його позбавлений.

Крім того, на міжнародному рівні в наш час продовжують прийматися міжнародні правові акти, які додатково до міжнародних універсальних та регіональних конвенцій захищають права окремих категорій людей, а саме Конвенція про захист прав дитини від 20 листопада 1989 року, яка скасовує смертну кару і довічне позбавлення волі особам до 18 років; Додатковий протокол до цієї Конвенції від 25 травня 2000 року, яким було заборонено участь дітей у збройних конфліктах; а також Декларація ООН про права корінних народів від 7 вересня 2007 року, в якій було підкреслено рівноправність корінного населення по відношенню до інших осіб, які проживають на території тієї або іншої держави.

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що право на життя для того, щоб сьогодні бути імперативним і невід'ємним правом кожної людини, пройшло великий шлях свого формування, який продовжується і дотепер. В древності людство, не закріплюючи таке право формально, вже заклало підґрунтя охорони права на життя. В період Нового і Новітнього часів право на життя поступово закріплюється в національних правових актах, що дало поштовх розвитку охорони такого права на міжнародному рівні, який закономірно відбувся в середині XX століття. Адже саме в цей період, після Другої світової війни, право на життя закріплюється в численних міжнародних загальнообов'язкових актах.

На сьогоднішній день право на життя продовжує розвиватись і вдосконалювати механізми захисту, адже досі залишаються невирішеними такі питання, як його відносність, неможливість розкрити повну суть права на життя в міжнародних актах, наявність проблеми евтаназії, статусу права на життя в період збройних конфліктів тощо.

Отже, право на життя є актуальним питанням для вивчення у XXI столітті, адже потребує нових і нових відповідей на багато проблем, від вирішення яких залежить весь подальший розвиток людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Законы Ману / пер. С.Д. Эльмановича. – М. : Изд-во восточной литературы, 1960. – 496 с.
2. История государства и права зарубежных стран : в 2 т. / под ред. Н.А. Крашенинниковой, О.А. Жидкова. – М., НОРМА, 2005. – 450 с.
3. Семенов И.С. Право на жизнь (международно-правовой аспект) : дисс. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право; Европейское право» / И.С. Семенов. – М., 2009. – 225 с.
4. Цицерон М. Туллий. Диалоги о государстве, о законах / М. Туллий Цицерон. – М. : Наука, 1966. – 167 с.
5. Плиний Старший. Естественная история. Кн. 7 / Плиний Старший ; пер. и коммент. А.А. Павлова // Адам и Ева. Альманах гендерной истории / под ред. Л.П. Репиной. – М. : ИВИ РАН, 2009. – С. 211–242.
6. «Дигесты и пандекты» // Дигесты Юстиниана. Избранные фрагменты в переводе И.С. Перетерского. – М. : Наука, 1984.
7. Салическая Правда // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1890–1907.
8. Каролина. Уголовно-судебное уложение Карла V / пер, пред. и прим. С.Я. Булатова. – Алма-Ата, 1967.
9. «Законы Кнута» // «Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы» / под ред. В.М. Корецкого. – М., 1961.
10. Тихомиров М.Н. Посібник для вивчення Руської Правди / М.Н. Тихомиров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bibliograph.com.ua/rus/3-2.htm.
11. Псковская судная грамота // Советская историческая энциклопедия : в 16 т. / под ред. Е.М. Жукова. – М. : Советская энциклопедия, 1961–1976.
12. Законы Великой династии Мин со сводным комментарием и приложением постановлении / пер. Н.П. Спистуновой. – М. : Восточная литература, 1997.
13. Величко А.М. Выдающиеся мыслители прошлого. Развитие идеи естественного права в трудах Б.Н. Чичерина / А.М. Величко // Правоведение. – 1994. – № 3. – С. 72.
14. Международные акты о правах человека: Сб. документов. – М. : Изд. гр. НОРМА – ИНФРА, 2000. – 800 с.
15. Горский Е.С. Основа конституции: Декларация прав гражданина и человека : [монография] / Е.С. Горский. – О. : Типо-Литогр. Штаба Одес. Воен. округа, 1917. – 410 с.
16. Еллинек Г. Декларация прав человека и гражданина / Г. Елиннек ; пер.с нем. и ред. А.Э. Вормса. – 2-е изд. – М. : Тип. Т-ва И.Д. Сытина, 1905. – 360 с.
17. Міжнародне право в документах / за заг. ред. М.В. Буроменського. – Х. : Вид. НУВС, 2003. – 390 с.
18. Права людини і професійні стандарти для юристів: Документи міжнародних організацій. – Амстердам ; Київ : Українсько-Американське бюро захисту прав людини, 1996. – 250 с.
19. Бахин С.В. Всеобщая декларация 1948 года: от каталога прав человека к унификации правового статуса личности / С.В. Бахин // Правоведение. – 1998. – № 4. – С. 6–7.
20. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
21. Международная защита прав человека. Документы и комментарии / составитель и автор комментариев М.В. Буроменский. – Х. : ООО «Синтекс, ЛТД», 1998. – 212 с.
22. Yagawick W. Hong Kong and the International Politic of Human Rights / W. Yagawick. – Human rights in Hong Kong. – 1992. – P. 160–168.
23. Military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgement of 27 June 1986 // International Court of Justice [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf.

24. Shelton D. European commission for democracy through law (Venice commission) / D. Shelton, P.R. Harris [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-UD(2005)020rep-e.
25. Гомиен Д. Комментарий к Европейской конвенции о защите прав человека / Д. Гомиен. – Страсбург : Совет Европы, 1995. – 260 с.
26. Protocol № 6 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the Abolition of the Death Penalty. Doc. EU: European Treaty Series – № 114.
27. Protocol № 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all circumstances. – European Treaty Series – № 187.
28. Position of the Parliamentary Assembly as regards the Council of Europe member and observer countries which have not abolished the death penalty.Doc. 10152, 26. – April, 2004.
29. Stewart v. UK (1984), Application № 10044/82. Decisions and Reports. Vol. 39 (1985), par. 162.
30. McCann and Others v. the United Kingdom. Series A, № 324, Application № 18984/91(1995).
31. Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom. Application№ 46477/99 (2002), par. 54, 55.
32. Shelton D. The Inter-American System for the Protection of Human rights: Emergent Law/ D. Shelton // International Human Rights Law, Theory and Practice. – Montreal : The Canadian Human Rights Foundation, 1992. – P. 370–371.
33. The Organization of American State [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oas.org/dil/treaties_B32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm#Venezuela.
34. Velasquez-Rodriguez Case, 28 ILM 291, para. 166 (1989); Case 7615 IACHR., OAS/ser.L/V./II.66, Doc. 10.
35. Protocol to the American Convention on Human Rights to Abolish the Death Penalty. OAS Treaty Series. – № 73.
36. African [Banjul] Charter on Human and Peoples' Rights, adopted June 27, 1981. OAU Doc.: CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), entered into force Oct. 21, 1986.

УДК 4414

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЩОДО МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ ЗАБРУДНЕННЮ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION IN THE AREA OF PREVENTION OF MARINE POLLUTION

Ярова А.О.,
аспірант відділу міжнародного права та порівняльного правознавства
Інституту держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України

Міжнародно-правовий захист в контексті запобігання забрудненню морського середовища є важливим аспектом дослідження в міжнародному морському праві. Однак ця тематика не розкрита в нормативно-правових актах, які носять фрагментарний і безсистемний характер. Комплексні наукові дослідження в цій сфері вітчизняними науковцями також не проводились. Стаття присвячена аналізу, систематизації норм міжнародного морського права щодо захисту в механізмі запобігання забрудненню морського середовища.Частина статті присвячена аналізу регіональних угод, які спрямовані на забезпечення захисту від забруднення морського середовища.
Ключові слова: захист, забруднення морського середовища, захист від забруднення морського середовища, міжнародне морське право.

Международно-правовая защита в контексте предотвращения загрязнения морской среды является важным аспектом исследования в международном морском праве. Но данная тематика не раскрыта в нормативно-правовых актах, которые носят фрагментарный и бессистемный характер. Комплексные научные исследования в этой сфере отечественными учеными также не проводились. Статья посвящена анализу, систематизации норм международного морского права в отношении защиты в механизме предотвращения загрязнения морской среды. Часть статьи посвящена анализу региональных договоров, которые направлены на обеспечение защиты от загрязнения морской среды.
Ключевые слова: защита, загрязнение морской среды, защита от загрязнения морской среды, международное морское право.

International legal protection and control in the area of prevention of marine pollution is so important aspect of research in international sea law. But this sphere is not so developed in law. The norms are fragmented and unsystematic. Researches in this sphere weren't done by Ukrainian scientists. The article is about analysis of international law, systematizations of International legal protection and control in the area of prevention of marine pollution. The part of the article is about analysis of regional treaties in the area of prevention of marine pollution.
Key words: protection, pollution, marine pollution, protection of marine pollution, international marine law.

Постановка проблеми. Актуальність цієї теми викликана тим, що практично всі країни світу мають проблему охорони навколишнього середовища і намагаються її вирішити на національному рівні. Проте доки не буде вирішене питання захисту середовища тих районів, які знаходяться в загальному